

İSLAM İKTİSADINDA
SOSYAL ADALET

Editör
Lütfi Sunar

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 4
İslam İktisadı Atölyeleri – 4

İslam İktisadında Sosyal Adalet

Editör: Lütfi Sunar
Yayına Hazırlayan: Merve Akkuş Güvendi
Çevirenler: Zeynep Özbek (1- 9. Bölüm)
Firdevs Bulut (10. Bölüm)
Musahhih: Hatice Piroğlu

Kapak Tasarımı ve İç Tasarım: Furkan Selçuk Ertargin

Baskı: Limit Ofset - Sertifika No: 28397
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. ZA13 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
Tel: +90 216 212 567 45 35
1. Baskı: İstanbul, 2017
ISBN: 978-605-67010-1-6

© İktisat Yayınları, 2017

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Güteryüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırmaları Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Sunar, Lütfi.

İslam İktisadında Sosyal Adalet

1. Baskı, xiv + 257 s., 13.5 x 21 cm

Kaynakça ve dizin var.

ISBN- 978-605-67010-1-6

1. İslam İktisadı 2. Sosyal Adalet 3. Toplumsal Adalet

İSLAM İKTİSADINDA SOSYAL ADALET

Editör

Lütfi Sunar

Yazarlar

Qazi Masood Ahmad, Osamah Hussain Al Rawashdeh, Toseef Azid
Valentino Cattelan, Mehmet Tark Eraslan, Khoutem Ben Jedidia
Ozan Maraşlı, Yulizar D. Sanrego, Salman Ahmed Shaikh
Ömer Faruk Tekdoğın, Hüsni Tekin, Aimatul Yumna

Çevirenler

Zeynep Özbek, Firdevs Bulut

İslam İktisadı Atölye Dizisi

Bu dizi, İslam iktisadı alanında Türkiye'deki temel kaynak ihtiyacını karşılayarak alana dair yapılan çalışmaları bir araya getirmektedir. Dizide İslam İktisadı Atölyelerinde sunulan tebliğler derlenerek ilgililerinin istifadesine sunulmaktadır.

Dizideki Diğer Kitaplar

Taha Eğri, Necmettin Kızılkaya, Oğuz Karasu (Ed.), *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek*

Yusuf Enes Sezgin, Firdevs Bulut (Yayına Haz.), *İslam İktisadı ve Piyasa*

Yusuf Enes Sezgin (Yayına Haz.), *İslam İktisadı ve Emek*

Qazi Masood Ahmad

2009'dan beri Karaçi İşletme ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi (IBA)'nda yönetici olarak görev yapmaktadır. Ahmad'ın aynı zamanda Vergi Danışma Konseyi üyeliği, Pakistan Hükümeti Federal Gelirler Kurulu üyeliği, Pakistan Devlet Bankası Para Politikası Komitesi üyeliği bulunmaktadır. Ahmad üzerinde çalıştığı kamu finansmanı, makroekonomi ve ticaret alanlarında 25 yılı aşkın süredir birçok araştırma içerisinde bulunmuş, ulusal ve uluslararası birçok kurumda farklı pozisyonlarda çalışmış, ulusal ve uluslararası dergilerde 50'den fazla makalesi yayınlanmıştır.

Osamah Hussain Al Rawashdeh

Al-Rawashdeh Qassim Üniversitesi'nde öğretim görevlisidir. Lisansını Poona Üniversitesi'nde (1994, Hindistan), yüksek lisansını Baroda Üniversitesi'nde (1996 Hindistan) ve Rajasthan Üniversitesi'nde (2001 Hindistan) doktora'sını tamamladı. Kurumsal finans, kredi yönetimi ve bankacılık ve bankacılık dışı sistemler üzerine çalışmalarını sürdüren Al-Rawashdeh, alanda yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. Uluslararası ve uluslararası pek çok hakemli dergide danışman olarak yer almıştır.

Toseef Azid

Profesyonel kariyerine Pakistan Gallup Pole'da araştırma asistanı olarak başlamıştır. Daha sonra Pakistan'ın Baluchistan Üniversitesi, Uluslararası İslam Üniversitesi, BZ Üniversitesi gibi farklı üniversitelerinde okutman, öğretim üyesi ve öğretim görevlisi; Wales Üniversitesi'nde araştırma görevlisi ve Loughborough Üniversitesi ortaklığındaki Markfield Yüksek Öğretim Enstitüsü ve Brunei'deki Sultan Sharif Ali Üniversitesi'nde öğretim görevlisi; Los Angeles'daki El Camino Community College'da öğretim görevlisi pozisyonlarında çalışmıştır. Hâlen Suudi Arabistan'daki Medine Taibah Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak ders vermektedir.

Valentino Cattelan

Lisans eğitimini Karşılaştırmalı Hukuk alanında Roma'da tamamlayan Cattelan, Siena Üniversitesi'nde Hukuk ve Ekonomi alanlarında yüksek lisans yapmıştır. "Babil, İslam Sözleşme Hukuku ve Türevleri: Şeriata Uygun Finansal Seçenekler Nasıl Yapılandırılabilir?" başlıklı teziyle Siena Üniversitesi'nden doktora dercesi almıştır. İlgili alanları finansal çoğulculuk, mülkiyet hakları teorisi, risk yönetimi, İslamî hukuk ve ekonomi alanlarında yoğunlaşmaktadır. Islamic Finance in Europe dergisinin 'Çoğulcu Finans Sistemleri' sayısının editörüdür.

Mehmet Tarık Eraslan

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat bölümünden 2004 yılında mezun oldu. Daha sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesinden Avrupa Çalışmaları alanında, North Carolina State Üniversitesinden ise İktisat alanında yüksek lisans derecesine sahiptir. Halen Yıldırım Bayezit Üniversitesinde sosyal politika alanında doktora çalışmaları yapmaktadır.

Khoutem Ben Jedidia

Tunus Sfax Üniversitesi'nde lisans eğitimini ekonomi bölümünde bitiren Ben Jedidia Daoud, yüksek lisans ve doktora eğitimini Lumière of Lyon II Üniversitesinde finans ve bankacılık üzerine tamamlamıştır. 2004'ten bu yana Yüksek Muhasebe ve Girişimcilik İdaresi Enstitüsü (ISCAE) öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. İngilizce ve Fransızca olarak birçok makalesi bulunan Ben Jedida Daoud, finansal aracılık, İslam iktisadı ve finansal kalkınma ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Ozan Maraşlı

Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden 2014'te mezun oldu. İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesindeki İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi'nde (SESRIC) staj yaptı ve Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi (ADAM) İslam İktisadı Atölyesi'nde yer aldı. Ardından Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İktisat yüksek lisans eğitimine başladı. 2016 Nisan'dan itibaren İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Maraşlı, hâlen bu görevi aktif olarak sürdürmekte ve İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Yulizar D. Sanrego

Doktora eğitimini "Sosyal Sermayenin Kredi Geri Ödeme Davranışına Etkisi: İslamî Mikrofinans Enstitüsünde Grup Kredi Modeli (GLM) Uygulaması Üzerine Bir Araştırma" başlıklı teziyle State Islamic University Syarif Hidayatullah İslam İktisadı bölümünde tamamladı. Institute for Research & Community Empowerment (IRCE) ve Tazkia University College of Islamic Economics'de yönetici olarak çalışan Sanrego, İslam iktisadı, İslamî finans ve Fiqh Muamalah konuları üzerine araştırmalar yaptı. Sanrego, İslam iktisadı alanında hizmet veren birçok kurumda çalışmalarında bulunmasının yanı sıra uluslararası dergilerde çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Salman Ahmed Shaikh

Pakistan İş Yönetimi Enstitüsü'nde (IBA) araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca IBA'da iktisat bölümlerinde lisans ve lisansüstü düzeyde dersler vermektedir. Ayrıca IBA'da ABD Barış Enstitüsü tarafından desteklenen "2014 ve NATO sonrası Pak-Afgan Durum Tablosu" adlı projede araştırmacı olarak çalışmıştır. IBA ve Szabist gibi Pakistan'ın en iyi üniversitelerinde Finans alanında lisans ve lisansüstü düzeyde dersler vermiştir. Profesyonel kariyerinde ise Meezan Bankası, BMC Pakistan (Reuters'ın Pakistan partneri) ve ABD Bankacılar Akademisi'nde çalışmıştır. Bunların yanında Shaikh, ABN AMRO ve Citibank'ta da görev yapmıştır.

Ömer Faruk Tekdoğan

İstanbul Üniversitesi'nde İşletme eğitimini tamamlayan Tekdoğan, 2014 yılında North Carolina Devlet Üniversitesinde Ekonomi üzerine doktora eğitimini tamamladı. Hâlihazırda Türkiye Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğünde çalışan Tekdoğan, İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finans bölümünde doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

Hüsnü Tekin

Yüksek lisans eğitimini Duke Üniversitesi Uluslararası Kalkınma Politikaları alanında tamamlayan Tekin, doktora derecesini Hacettepe Üniversitesi Ekonomi bölümünden aldı. Hâlihazırda Türkiye Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğünde çalışan Tekin, İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finans bölümünde doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

Aimatul Yumna

Lisans eğitimini Endonezya Üniversitesi finans yönetimi üzerine tamamlayan Yumna, yüksek lisans derecesini New South Wales Üniversitesinde, doktora eğitimini ise 2014 yılında Avustralya Deakin Üniversitesinde mikrofinans ve İslam iktisadı üzerine tamamlamıştır. Nisan 2005'ten bu yana Endonezya Padang Devlet Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya devam eden Yumna, finans yönetimi üzerine ders vermeye ve araştırmalar yürütmektedir. Mikrofinansın İslam iktisadı ile ilişkisi üzerine çalışmalarını yürütmektedir.

İçindekiler

Sunuş	xi
1. Toplumsal Adalet, Piyasa ve Devlete İslamî Bir Bakış <i>Toseef Azid, Osamah Hussain Al Rawashdeh</i>	1
2. İslam'da Sözleşmeli Özgürlük, Piyasa Ekonomisi ve Sosyal Adalet: Tanrı ve İnsanın Temsiliyet İlişkisindeki (Halifelik) "Görünmez El" <i>Valentino Cattelan</i>	23
3. Faiz ve Toplumsal Adalet: Reel Faiz Oranının Gelir Adaletsizliği Üzerindeki Etkisi <i>Ozan Maraşlı</i>	53
4. İslamî Bankalar Toplumsal Adaleti Nasıl Sağlar? <i>Khoutem Ben Jedidia</i>	95
5. Sosyal Bir Mekanizma Olarak Üretici Zekatın Sunduğu Fırsat ve Tehditler: Endonezya'da Bir Vaka İncelemesi <i>Aimatul Yumna</i>	117
6. Kayıtdışı Ekonomide İslamî Mikrotekâfül Yoluyla Toplumsal Adaletin Sağlanması: Sosyal Sermaye Meselesi <i>Yulizar D. Sanrego</i>	147

7. Sosyal Yardımlar İnsanların Çalışma İsteklerini Nasıl Etkilemektedir:
İslamî Çerçeve de Bir Sosyal Yardım Yapısı Geliştirmek 169
Ömer Faruk Tekdoğ an, Mehmet Tarık Eraslan
8. Yoksullukla Mücadele Anlamında Vakıfların
Sosyo-ekonomik Hayattaki Rolü 197
Hüsnü Tekin
9. Yoksulluk Açığı nı Finanse Etmek için İİT Ülkelerinde Toplanan
Ekonomik Zekât Potansiyelinin Tahmini 225
Salman Ahmed Shaikh, Qazi Masood Ahmad

Sunuş

İslam iktisadını felsefi, teorik ve ampirik olarak derinleştirmeyi ve genişletmeyi amaçlayan İslam İktisadı Atölyelerinin dördüncüsü 2-3 Nisan 2016 tarihlerinde “İslam İktisadı Perspektifinden Sosyal Adalet” başlığı ile İstanbul’da gerçekleştirildi. Atölyede sosyal adalet ve ilgili konuları İslam iktisadı perspektifinden ele alan tebliğlere yer verildi.

Sosyal adalet İslam iktisadının doğuşuna vesile olan önemli konulardan birisidir. İslam iktisadı İslam’ın ideallerinden hareketle modern dünyada ortaya çıkan adaletsizliğe çözümler önermek ve sistemli alternatifler oluşturmak maksadıyla çok derinlikli gündemler oluşturmuştur. Ancak son zamanlarda İslam iktisadının bu yöndeki çabalarında bir azalma olduğu göze çarpmaktadır. Hâlbuki gelir adaletsizliğinin her geçen gün arttığı, yoksulluğun dünya çapında bir problem olduğu, gayri insani çalışma koşulları, yetersiz maaşlar ve sosyal güvencesizlik ile malul bir emek piyasasının varlığını koruduğu bugünün hâkim iktisadi düzeninde, çoğu devletin bu talepleri karşılayacak düzeyde politikalar üretmemesi de bir o kadar dikkat çekmektedir. Kapitalist politikaların sosyal adaleti

sağlamaktan uzak, bilakis eşitsizliği her daim derinleştiren ve iktisadi ve sosyal refahın geniş kitlelere ulaşmasını engelleyen özellikleri birçok Müslüman ilim adamı tarafından yıllardır eleştirilmektedir. Ancak, İslamî ilkeler çerçevesinde şekillenecek bir iktisadi düzenin sosyal adaleti sağlayacağı fikrine dayanan bu eleştirilerin henüz bütünlüklü alternatifler önerdiklerini söylemek güç görünüyor.

Diğer taraftan, Müslüman idarecilerin yönetimi altındaki toplumlarda beliren tecrübe alternatif bir sosyal adalet anlayışı sunmaktan uzak gözükmektedir. Ayrıca Müslüman bireylerin iktisadi hayat içerisindeki tavırlarına İslam'ın sosyal adaletten yana tavrı değil, çoğunlukla günlük iktisadi koşulların gereklilikleri şekil vermektedir. Bu noktada, 1960'lı yıllarda İslam iktisadı başlığı altında çalışmalar yapılmaya başlanmasındaki temel maksadın sosyal adalet meselesiyle yakından ilgili olduğunu fakat sonraki yıllarda çalışmaların daha çok finans alanına kaydığını göz önüne aldığımızda sosyal adalet konusunu yeniden ve daha temelli bir şekilde konuşma ihtiyacı daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, elinizdeki kitapta sosyal adalet başlığı etrafındaki meseleleri İslam iktisadı perspektifinden ele alan tartışmalar yürüten yazılar yer alıyor. Böylece farklı ülkelerden çalışmalar yapan akademisyenleri bir araya getirerek mevcut sosyal ve iktisadi adaletsizliklerin sebeplerinin gerçekçi ve derinlikli bir şekilde irdelenmesi ve İslami ilkelere dayalı bir sosyal adalet anlayışının teorik zemininin nasıl oluşturulacağı, hangi alternatif mekanizmaları içereceği ve ne gibi somut çözümler üretilebileceği üzerine kolektif bir çalışma yapılmasını amaçladık. Bu çerçevede, güncel iktisadi sistemin eşitsizlik kaynağı hak-

kındaki teorik tartışmalarla faiz, zekât, vakıf, dayanışma ve sadaka gibi uygulamalı alanlarda model önerilerini bir araya getirerek kitapta İslam iktisadı perspektifinden sosyal adalet mevzusunu kapsamlı ve bütüncül bir biçimde ele alınmasını sağladık.

Bu kitabın zeminini teşkil eden atölye çalışmasını yürüten İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği, İlmi Etüdler Derneği (İLEM) ve Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) ve atölyeye ev sahipliği yapan İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı'na teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışma sırasında hep yanımda olan ve destek veren değerli dostlarım Necmettin Kızılkaya ve Süleyman Güder'e de çok müteşekkirim. Ayrıca Merve Akkuş Güvendi, titiz bir biçimde kitabı yayıma hazırlayarak zor bir görevi üstlendi; teşekkürden çok daha fazlasını hak ediyor.

Kitabın adalet arayışına bir katkı sağlaması dileklerimle.

Lütfi Sunar

Mart 2017, Çamlıca